

آثار باستانی و ارزش های تاریخی

ایران در دوران فرا پارینه سنگی -گرد آوری غذا 16000 تا 12000 پیش در ایران

نویسنده: شمشاد امیری خراسانی
انتشار: ۸ مهر ۱۳۹۳ ۱۲ دقیقه مطالعه

چکیده مقاله

در این دوره انسان علاوه بر غذایی که برای خوردن فراهم میکرد مقداری را نیز ذخیره میکرد. عمل ذخیره سازی اکثرا با مواد غذایی که منشا گیاهی داشتند انجام میگرفت، مانند غلات و حبوبات. در این دوره از داس برای دروي محصولات طبیعی گیاهی استفاده شد و عمل انتقال تجربه از نسلي به نسل بعد راحتتر انجام گرفت. اختراع داس نوعي تحول به وجود آورد و انسان کم کم وارد دوره نوسنگي شد. انسانها کوچ روی را کنار گذاشتند و ساکنین دایمي روستاها شدند و نظام اجتماعي کامل تري ایجاد کردند و به سوي تمدن امروزي قدم برداشتند. دوران گرد

در این دوره انسان علاوه بر غذایی که برای خوردن فراهم میکرد مقداری را نیز ذخیره میکرد. عمل ذخیره سازی اکثرا با مواد غذایی که منشا گیاهی داشتند انجام میگرفت، مانند غلات و حبوبات. در این دوره از داس برای دروي محصولات طبیعی گیاهی استفاده شد و عمل انتقال تجربه از نسلي به نسل بعد راحتتر انجام گرفت. اختراع داس نوعي تحول به وجود آورد و انسان کم کم وارد دوره نوسنگي شد. انسانها کوچ روي را کنار گذاشتند و ساکنين دایمي روستاها شدند و نظام اجتماعي کامل تري ایجاد کردند و به سوي تمدن امروزي قدم برداشتند. دوران گرد آوري غذا را دوران فراپارینه سنگي مینامند. این دوران در ایران به نام زارزي شناخته میشود و از شانزده هزار سال پیش تا دوازده هزار سال پیش ادامه دارد تا اینکه انسان وارد دوره تولید غذا میشود. از ویژگیهای ابزار این دوره استفاده از ریز تیغه ها میباشد که عمدتا شکل هندسي دارند. دیگر مشخصه آن ترکیب سنگ با اجناس دیگر مانند چوب و استخوان است که به عنوان دسته برش دهنده ها استفاده میشود. دانه هاي غلات را با سنگهاي ساب آسیاب میکردند. از صدف و سنگ لوازم تزئینی میساختند و از استخوان ابزاري مانند درفش. از این دوره غار پاسنگر لرستان، غار گمیشان، غار خر و ورواسي کرمانشاه، چهار غار در دره هلیلان هرسین مناطقي در خوزستان و مرودشت فارس مورد مطالعه قرار گرفته اند.

منبع: ایران در پیش از تاریخ اثر دکتر ص م شهمیرزادی

=====

فراپارینه سنگی (میان سنگی) فراپارینه سنگی

(Epipalaeolithic) یا میان سنگی (Mesolithic) یا عصر حجر میانه اصطلاحی است که به دوره حد فاصل دوران پارینه سنگی و دوران نوسنگی داده اند. در این دوره زمینه های لازم برای وقوع تحولات نوسنگی فراهم می شود. محدوده زمانی این دوره در مکان های مختلف متفاوت است، اما ویژگی هایی وجود دارد که هر گاه در استقرارهای کشف شده ای آنها را مشاهده کنیم نتیجه می گیریم استقرارهای متعلق به دوران میان سنگی هستند. این ویژگی ها عبارتند از: 1. تلاش برای ذخیره مواد غذایی: در دوران پارینه سنگی در انسان ها به ندرت خصیصه «آینده نگری» در زمینه خورد و خوراک دیده می شود؛ اما در دوران میان سنگی شاهد ذخیره مواد غذایی، هر چند به صورت محدود و در بعضی موارد نامحسوس هستیم. این فرایند در مورد مواد غذایی گیاهی به صورت انبار کردن (منظور از انبار کردن کنار گذاشتن هدفمند مواد غذایی و جمع کردن آنها در ظروف سفالینه و سازه های معماری نیست، چه در این دوران اساساً همچین چیزهایی اختراع نشده است؛ منظور از ذخیره کردن این است که انسان هر آنچه را که دم دست اوست نمی خورد و آنچه را باقی مانده بگذارد و برود، بلکه مقداری را برای آینده نه چندان دور با خود نگه می دارد) و در مورد حیوانات به صورت شکار انتخابی صورت می گیرد. منظور از شکار انتخابی این است که شکارگر دوره میان سنگی، آگاهانه از شکار حیوانات در سنین بارداری خودداری می کند تا مانع ازدیاد نسل شکار نگردد. مازادی که در نتیجه ذخیره در اختیار انسان قرار می گیرد از شرایط لازم، اما نه کافی، برای گذر به دوران نوسنگی است. 2. ابزارهای متفاوت از دوره پارینه سنگی: به طور کلی در سیر تحولی ابزارسازی انسان هر چقدر جلوتر می آییم تکامل ابزارها بیشتر می شود. مهم ترین ویژگی سنگ ابزارهای دوره میان سنگی ترکیبی بودن آنهاست که ظهور این ویژگی را به بارزترین وجه در اختراع داس با استفاده از ریزتیغه هایی داریم که در دسته های استخوانی جاسازی می شوند (اشاره به داس نشانگر کشت غلات در این دوره نیست، بلکه از داس برای بریدن گیاهان وحشی استفاده می شود). در زمینه شکار احتمالاً در این دوره انسان شروع به استفاده از تیر و کمان کرده است. از دیگر مصنوعات سنگی که در این دوره به آن برمی خوریم سنگ ساب هایی است که برای ساییدن دانه های گیاهی وحشی و مواد رنگی از آنها استفاده می شود (جیمز ملارت معتقد است که در خاور نزدیک دوره فراپارینه سنگی از 10 تا 9 هزار سال ق.م. مرحله گذر از شکارگری به گردآوری غذا بوده که در این دوره اثری از سنگ ساب نیست؛ اما پس از آن از 9 تا 7 هزار سال ق.م. دوره آغاز نوسنگی (Proto-Neolithic) است که مرحله گذر از گردآوری غذا به تولید غذا بوده و در این دوره است که انسان از سنگ ساب ها برای ساییدن غلات استفاده می کند؛ البته لازم به ذکر است که در همین منطقه خاور نزدیک نیز پایان دوره فراپارینه سنگی کاملاً یکسان نیست و در برخی مناطق تا 4000 سال ق.م. طول می کشد). فرا پارینه سنگی: شکارگری ← گردآوری غذا آغاز نوسنگی: گردآوری غذا ← تولید غذا 3. در زمینه سکونتگاه و استقرار شاهد طولانی تر شدن دوره های استقرار انسان ها در یک مکان هستیم که نهایتاً در دوره نوسنگی به شکل گیری سازه های معماری می انجامد. 4. در رژیم غذایی دوره فراپارینه سنگی شاهد اضافه شدن حیوانات کوچک به لیست غذایی انسان ها هستیم. در واقع یکی از نظراتی که درباره ظهور دوره فراپارینه سنگی و پس از آن نوسنگی وجود دارد این است که در پایان عصر یخبندان در 12000 سال قبل به دلیل عقب نشینی یخبندان ها به سمت شمال کره زمین حیوانات عظیم الجثه در منطقه خاور نزدیک از بین رفتند و از رژیم غذایی انسان ها حذف

شدند، در نتیجه انسان ها به شکار حیوانات کوچک تر و گردآوری غلات وحشی و ماهیگیری روی آوردند. این تغییر در رژیم غذایی مهم ترین عامل تغییرات بعدی است که منجر به دوره فراپارینه سنگی و نهایتاً نوسنگی شد (به نظریات موجود در زمینه ظهور دوره نوسنگی بعداً اشاره می شود). به طول کلی در منطقه خاور نزدیک دوره فراپارینه سنگی عبارتند از: فرهنگ کباران (Kebaran) متعلق به 10 هزار سال ق.م. در لوانت (عمدتاً فلسطین و لبنان) که سایت شاخص آن (Ain Gev) است. بل باشی (Belbasi) در سواحل مدیترانه آناتولی و جنوب غرب آنتالیا فرهنگ زارزی در زاگرس: در ایران دوره میان سنگی را در محدوده زمانی 16000 تا 12000 سال قبل قرار می دهند. در سال 1928 که دوروتی گارود (Dorothy A. Garrod) در پناهگاه سنگی زارزی در کردستان عراق به کاوش پرداخت، فرهنگ ابزارسازی «زارزی» به صورت شناخته شده درآمد و بعدها این فرهنگ را به عنوان فرهنگ پارینه سنگی منطقه جنوب غرب آسیا پذیرفتند. در زارزی بعد از دوره نشانگر فرهنگ اورینگناسی، 6 لایه فرهنگی را ارائه می دادند که به نام همان محل معروف شد. بعدها قائم وهیبه (Ghanim Wahiba) در 1971 در زارزی کاوش نمود. لایه 2B غار شنیدار را نیز متعلق به همین فرهنگ می دانند که بر اساس آزمایشات کربن 14 متعلق به 10 تا 9 هزار ق.م. است. از مهم ترین فرهنگ های معرف دوره فراپارینه سنگی در خاور نزدیک «ناتوفیان» است که به عنوان فرهنگ بلافاصله قبل از کشاورزی در منطقه لوانت شناخته شده است. این فرهنگ را برخاسته از فلسطین می دانند. خانم گارود در فلسطین تحقیقات فراوانی در مورد این فرهنگ انجام داده اند. در این فرهنگ سازه های استقرار به صورت سازه های خشتی و چینه نبوده، بلکه یا سازه های سنگ چین هستند یا استقرار در غارها بوده است. در این فرهنگ حیوانات اهلی نداریم، غلات به صورت وحشی درو می شوند، مواد غذایی در انبارک ها ذخیره می شوند، ماهیگیری جزء راه های امرار معاش مردمان است و در میان آثار آنها به اشیاء هنری و تزئینی بر می خوریم. نمونه های این فرهنگ در لایه III عین ملاحه، تحتانی ترین لایه جریکو، غارهای Kebara, Shuqba, Erq el-Ahmar و تراس های Wadi Fallah و el Wad دیده می شود. لازم به ذکر است که عده ای از جمله جیمز ملارت فرهنگ ناتوفیان را متعلق به دوران آغاز نوسنگی (Proto-neolithic) می دانند. به این فرهنگ در بخش «نوسنگی» نیز می پردازیم. استقرارهای معرف فراپارینه سنگی در ایران عبارتند از: 1. غار خر: غار خر در کرمانشاه واقع شده و حدود 27 متر عمق دارد. این غار از محدود استقرارگاه هایی است که از سطح تا عمق 15/5 نشانگر فرهنگ های موستری، برادوستی، زارزی و نوسنگی بدون وقفه است. 2. پناهگاه صخره ای وارواسی: در این پناهگاه صخره ای در کرمانشاه، که بروس هو آن را حفاری کرده است، بین لایه های برادوستی و زارزی وقفه ای وجود ندارد. از سطح تا عمق 3 متری این محوطه نشانگر فرهنگ های برادوستی و زارزی و از عمق سه متر تا پنج و نیم متر نشانگر فرهنگ موستری بوده است. در این محوطه بقایای استخوان حیوانات شکاری مانند گورخر، بزکوهی، بز، گوسفند، گراز وحشی، کفتار، موش کور و خرگوش به دست آمده است. معتقدند این محوطه محل استقرار موقت و فصلی شکاروزان بوده است. 3. پاسنگر: متعلق به 10 هزار سال قبل از میلاد 4. غار مارروز: این غار به علاوه سه غار بعدی هر سه در منطقه هولیلان لرستان واقع شده و توسط پدر مورتسنس (P. Mortensen) مورد بررسی قرار گرفته اند. مشخصه فرهنگ های فراپارینه سنگی که در هولیلان کشف شده اند فراوانی تیغه های فاق دار و خراشنده های انتهایی در میان سنگ ابزارهاست. هر چهار مورد کمپ های فصلی شکارگران بوده اند که نزدیک منبع آب واقع شده اند. در مارروز سه لایه تشخیص داده شده که تحتانی ترین لایه معرف فرهنگ زارزی بوده است. 5. غار مارگورگالان سراب: در تحتانی ترین لایه های این غار آثار برادوستی و بر روی آن آثار زارزی کشف شده است. روی بقایای زارزی آثاری از سقف فروریخته غار دیده

شده که بر روی آن سفالینه های پارت و ساسانی قرار داشته اند. 6. درمار 7. غار گوگل 8. حوزه رودخانه کر در مرودشت فارس: آثار فراپارینه سنگی این منطقه را که در غارها و پناهگاه های سنگی مختلف بوده اند، میکائیل روزنبرگ شناسایی نموده است. 9. غار کونجی: در کاوش های 1969 جان اسپت در این غار ظاهراً به بقایایی از دوران میان سنگی برخورد شده است. 10. کوهدشت لرستان 11. دره هولیلان 12. غار علی تپه: این غار را که در مازندران قرار دارد چارلز مک برنی در سال 1346 (1967) حفاری کرده و در آن فرهنگی «شبه زارزی» تشخیص داده است که تا حدود 9000 ق.م. ادامه یافته است. 13. غار کمربند: این غار که در استان مازندران، در جنوب جاده فیروزکوه - گرگان واقع شده بیش از 6 متر عمق دارد و دارای استقرارهایی متعلق به حدود 10 هزار سال قبل و بعد از آن است. از 28 لایه استقراری که کارلتون کوون در کاوش های سال 1328 (1949) تشخیص داد، تعدادی از لایه های تحتانی متعلق به دوره فراپارینه سنگی بوده است؛ در این لایه های بقایایی از شکارگرانی به دست آمده که در مراحل کاملاً ابتدایی اهلی کردن بز بوده اند. 14. هومیان 15 اا. غار کونجی: در حفاری های سال 1342 (1963) هول و فلانری در این غار استان لرستان در عمق 1 تا 3/1 متری به بقایایی از دوره فراپارینه سنگی برخورد شد. بعدها در سال 1348 (1369) جان اسپت در این غار به حفاری پرداخت. میان سنگی در شمال غربی اروپا از حدود 8000 تا 2500 ق.م. ادامه پیدا می کند و شامل سه دوره Preboreal, Boreal, Atlantic است. نمونه سایت های فراپارینه سنگی در اروپا استار کار (Star Carr) در بخش سیمر (Seamer) در یورک شایر (Yorkshire) انگلستان است که گراهام کلارک در سال 1950 در آن حفاری کرده است. در این سایت که استقرارگاهی کنار دریا و متعلق به ماهیگیر - شکارورزان بوده درختان قان را عمداً برای آماده کردن محل سکونت انداخته بودند؛ آنها همچنین برای استفاده از صمغ این درخت پوست آن را می کنده اند. این سایت متعلق به دوره Preboreal است. برخی از سایت های معرف استقرارهای دوره فراپارینه سنگی در خارج از ایران عبارتند از: 1. غارهای کرمل (Carmel) در فلسطین 2. غارهای کارابین (Karain) و اوکوزینی (Okuzini) در ترکیه که آثار هنری سنگی و استخوانی متعلق به دوره پارینه سنگی فوقانی / فراپارینه سنگی از آنها به دست آمده است. 3. غار Kum Bucagi در ترکیه دارای هنر صخره ای (کنده کاری و نقاشی) متعلق به دوره های پارینه سنگی، فراپارینه سنگی و نوسنگی 4. غار پالانلی (Palanlı) در ترکیه که نقاشی های دیواری متعلق به دوره فراپارینه سنگی از آن به دست آمده است. 5. غار جبل (Djebel) در غرب ترکمنستان و شرق دریای مازندران 6. Murgie Baresi و Grimaldi، Arene Candide، Grotta Romanelli در ایتالیا متخصصان دوره فراپارینه سنگی اکثراً افرادی هستند که در دوره نوسنگی یا پارینه سنگی هم تخصص دارند. در این نوشتار از منابع زیر استفاده شده است: فارسی ملک شه میرزادی، صادق، 1378 «ایران در پیش از تاریخ: باستان شناسی ایران از آغاز تا سپیده دم شهرنشینی»، تهران: سازمان میراث فرهنگی کشور (چاپ دوم: 1382) اسمیت، فیلیپ، 1375 «گزارش مقدماتی حفاری در غار خر و تپه گنج دره کرمانشاه»، ترجمه فریدون بیگلری، سامان حیدری، پیک بیستون، ضمیمه مجله آوینه، شماره: 26 و 27، صص. 114 - 112 لاتین Ananims, 1951 "University Museum Excavations in Iran, 1949", Archaeology, Vol. 4, no. 2, pp. 116 - 8 Anati, E., 1968 "Anatolia's Earliest Art", Archaeology, Vol. 21, pp. 22 - 35 Clark, G., 1951 "Excavations of the Mesolithic Site of Starr Carr, Yorkshire, 1949 - 1950", Archaeology, Vol. 4, no. 2, pp. 66 - 70 Hesse, B., 1989 "Paleolithic Faunal Remains from Ghar-I Khar, Western Iran", Early Animal Domestication and its Cultural Content, MASCA, University of Pennsylvania, Philadelphia, pp. 38

– 40 Mellaart, James, 1965 "Earliest Civilizations of the Near East", Thames and Hudson, London
Mellaart, James, 1975 "The Neolithic of the Near East", Thames and Hudson, London
Mortensen, P., 1975 "Survey and Soundings in Holailan Valley in 1974", Proceedings of the IIIrd Annual Symposium on Archaeological Research in Iran, Tehran 1974, F. Bagherzadeh (ed.), Tehran, Iranian Center for Archaeological Research, pp. 1 – 12
Speth, John D, 1971 "Kunji Cave", Iran, Vol. IX, pp. 172 – 173
Smith, Philip, E. L., 1967 "Ghar-I Khar", Iran, Vol. V, pp. 138 – 9

ارجاع به این مقاله

شمشاد امیری خراسانی، «ایران در دوران فرا پارینه سنگی -گرد آوری غذا 16000 تا 12000 پیش در ایران»، پارسیان دژ، ۱۳۹۳.

خواندن مقاله و پیوست‌های آن در وبسایت پارسیان دژ

نشانی ثابت این نسخه:

<http://parsiandej.ir/articles/1553/pdf/ایران-در-دوران-فرا-پارینه-سنگی-گرد-آوری.pdf>

آخرین ویرایش مقاله: ۲۷ مهر ۱۳۹۹